

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Stílussteremtés — stílusutánczás
(Parti Nagy Lajos *Szódalovaglás* című kötetének hangalakzatai)

Témavezető:
Szikszainé Dr. Nagy Irma

Készítette:
Kazamér Éva

Debrecen, 2011

Tartalomjegyzék

1. A dolgozat tárgya, célja, módszere.....	3
2. Parti Nagy Lajos irodalmi posztmodernsége a <i>Szódalovaglás</i> című kötete alapján.	3
3. A hangalakzatok szerepe a stílussteremtésben.....	8
3.1. Detrakciós alakzatok.....	9
3.1.1. Apokopé.....	9
3.1.2. Hangrövidítés.....	10
3.1.3. Szinkópa.....	12
3.1.4. Aferézis.....	14
3.2. Adjekciós alakzatok.....	15
3.2.1. Protézis.....	15
3.2.2. Hangzónyújtás.....	16
3.2.3. Epentézis.....	18
3.2.4. Paragogé.....	19
3.3. Transzmutációs alakzatok.....	20
3.4. Immutációs alakzatok.....	21
3.5. Többféle művelet révén magyarázható hangalakzatok.....	24
4. Parti Nagy Lajos hangstilisztikai szintű utánzása.....	25
4.1. Detrakciós alakzatok.....	27
4.1.1. Apokopé.....	27
4.1.2. Szinkópa.....	28
4.1.3. Hangrövidítés.....	29
4.2. Adjekciós alakzatok.....	29
4.2.1. Protézis.....	29
4.2.2. Epentézis.....	30
4.2.3. Hangzónyújtás.....	31
4.3. Transzmutációs alakzatok.....	33
4.4. Immutációs alakzatok.....	34
4.5. Többféle művelet révén magyarázható hangalakzatok.....	37
5. Parti Nagy Lajos posztmodernségének értelmezése – stílussteremtése értékelése. Szakirodalom.....	37 39

1. A dolgozat tárgya, célja, módszere

Dolgozatom tárgya Parti Nagy Lajos 1990-ben megjelent *Szódalovaglás* című verseskötetének hangstiliztikai elemzése, illetve a költő 50. születésnapja alkalmából írt köszöntő verseket magába foglaló szonettkoszorúk (*Mintakéve*) és más, a költő stílusát idéző versek vizsgálata.

Az elemzés célja ismertetni a Parti Nagy Lajos-i **stílusreemtést**, amely több téren észlelhető: meglepő hangalakzatok, sajátos szóalkotásmódok, szóképzések, egyedi kontaminációk, szóösszetételek, az igekötők és idegen szavak szokatlan, különös alkalmazása, a szófajok átértelmezése, a morfológia és mondatszerkezet megváltoztatása, valamint az intertextualitás kapcsán.

Egyik legfőbb eszköze a Parti Nagy Lajos-i stílusnak: a hangalakzatokkal élés. Ezeknek a stilisztikai alakzatoknak a szerepét vizsgálom a stílusreemtésben, valamint feltárom szerepüket a szövegértelmezés folyamatában. Azt is meg kívánom állapítani, hogy a *Szódalovaglás* című kötetben főként melyek azok a sajátosságok, melyek tükrözik a szerző egyéni nyelvhasználatát, ezért tipizálom a hangalakot módosító eljárásait, valamint megvizsgálom, hogy ezek közül melyek jellemzik különösen az adott kötet stílusát.

Dolgozatomban egyúttal kísérletet teszek arra is, hogy megfigyeljem, hogy a költő stílusában íródott köszöntőversek hogyan élnek a Parti Nagy Lajos-i új nyelvi tapasztalattal, azaz milyen hangalakzatok használatában nyilvánul meg **stílusutánczásuk**. Annak érdekében, hogy kimutatható legyen Parti Nagy Lajos verseinek és az előtte tisztelgő íróársak verseinek stílusbeli hasonlósága, összehasonlítást végzek a művek között, és nyelvi adatokkal szemléltetem a stílusutánczás megnyilvánulásait.

2. Parti Nagy Lajos irodalmi posztmodernsége a *Szódalovaglás* című kötete alapján

Parti Nagy Lajos a magyarországi posztmodern irodalom lírájának, a nyelvi fordulat utáni időszaknak az egyik jellegzetes alkotója, aki 1982-ben *Angyalstop* címet viselő

első verseskötetével hívta fel magára a figyelmet, főképp szabad és fantáziadús, a konvenciókat felrúgó, új nyelvi alakokat létrehozó és ezáltal új stílust is teremtő nyelvhasználatával. Különös, egyedi stílusjegyei további kötetekben is megmutatkoznak (*Csuklógyakorlat* – 1985, *Szódalovaglás* – 1990), a 2003-ban megjelenő *Grafitnesz* kötet pedig már kiérlelt, sajátosnak mondható költői hangon íródott verseit tartalmazza.

Parti Nagy műveit olvasva meglepődünk – ha még eddig nem tapasztaltuk volna, vagy egyszerűen figyelmünket elkerülte a nyelv viszonylagos volta –, hogy a nyelv milyen gazdag, és úgy látszik, kimeríthetetlen tára az emberi gondolatoknak, fogalmaknak. A szubjektum kerül a középpontba a posztmodern nyelvfelfogásban, az individuumnak akár a lehetetlent is meg kell próbálnia szavakba öntenie az önkifejezés érdekében. Ezáltal megszűnik a nyelv hagyományos, azaz grammatikai elemek, szabályok merev rendszerként való felfogása, és egy sokkalta komplexebb entitásként, nyelvhúsként formálódik előttünk, amelyből az következik, hogy szükségképpen a nyelvről való gondolkodásunknak is meg kell változnia.

Ez „a »nyelvhús«-paradigma a Parti Nagy-életmű legnagyobb hatású poétikai és szemléleti váltása. Hatása [...] kimeríthetetlennek tűnik: ez az a »nyelv«, amelyen a Parti Nagy-szövegek több mint kétharmada megszólal. A nyelvi megelőzőttség, a legszabadabban értelmezett intertextualitás, a szétszedhető, összerakható, tetszés szerint gyúrható, »mancsolható« nyelv poétikája ez: felszabadító, produktív költészetfelfogás. Ennek a poétikának a nyelvi ereje vált biztosítékává a Parti Nagy-szövegek kanonikus helyének a kortárs magyar irodalomban” (Németh 2006: 49, 51).

Parti Nagy Lajos egy írásban készült interjúban maga is megfogalmazza a versíráshoz való viszonyát: „»Külön« játékosság számomra sose létezett a verscsinálásban, csak alakítás volt, véresen komoly tárgyak (ironikus) alakítása. Játék a nyelvvel, rontása, törése, nyüstölése. De hát minden nyelvi mű létrehozása ez, játék a nyelvvel, kirakósdi, térbeli, időbeli dominó. Elemek megfelelése, viszonya, anyag, gyúrhető, alakítható, kiismerhetetlen és csodálatos anyag. Nyelvhús. Teremtés, munka, melyből és mely által létrejön, ha létrejön valami, ami működni

kezd és működtében elhagy, több, legalábbis más lesz, mint amire szántad, szánódott. Valami, ami még konszenzuális, tehát hagyományozható, de már egyszeri, egyedi, sosemvolt. Nyelvhús, amely beretvaél, Isten áldja a képzavart” (Keresztury 1991: 168). Szoros kapcsolat ez költő és a teremtés anyaga között, csodálatos lehetőségeket magában rejtő, megunhatatlan munkafolyamat. Az író új, addig még nem létező világokat kelthet életre a „nyelvhús” szabad formázásával, különös értelmezésekre hívhatja fel a figyelmet stílusbeli eredetiségével. Roppant izgalmas játék, a költő szavával élve „kirakódsi”, „dominó”, a gyermeki lelkesedés és kreativitás szembeszállása a hagyományos nyelvfelfogással, célja pedig az önkifejezés minél pontosabb megvalósítása.

Parti Nagy az idézetben foglaltak szerint alakítja kapcsolatát a nyelvvel a *Szódalovaglás* című kötetében is, s tárja elénk „teremtésének” gyümölcsét, mely aztán az olvasás aktusával valóban működni kezd, az olvasó számára merész, ismeretlen jelentéslehetőségeket kínálva. A kötet címe: *szódalovaglás*, egyedi szóösszetétel, jelentése csupán csak körvonalazható: egy kitalált cselekmény lehetetlenségére hívja fel a figyelmet. A kötet alcíme – *mintamondatok nulla* – magában foglalja a kötet rejtette művek mintegy műfaji meghatározását, melyre Parti Nagy is kísérletet tett a kötet borítóján: „Óvatlan sorok, félversek, versek kirakata ez a munka, fragmenteké, melyek zöme ’85 és ’87 között játszódtott és íródott különféle cédulákra, hányódó noteszekbe, hogy hosszsan [sic!] ellenállva az elrendezés riadt és tétova kísérleteinek, ’89 tavaszán-nyarán könyvvé mégis összeálljon. S ez a műfaja is: könyv.”

A *mintamondatok* alcím egyedi szóösszetételnek két értelmezése is lehetséges: ’mintául szolgáló mondatok’, illetve hasonlító szerkezetként ’mint a mondat’. Jelen esetben mindkét értelmezés a *nulla* szóval kiegészülve talán a tökéletes önkifejezés képtelenségét hivatott érzékeltetni.

A kötet verseinek szerkesztésmódjára kivétel nélkül a töredékesség a jellemző. A nyelv mindennapi, már megszokott elemeinek a bővítésével, ismert verssorok torzításával, a szavak „összemosásával”, logikailag nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhető szóösszetételek megalkotásával, a helyesírásban rejlő lehetőségek

kiaknázásával teremt stílust a költő. Ugyanakkor Bazsányi Sándor szerint biztosan „akad, aki azt mondja: őt az »ilyen« költészet nem érinti, a vers legyen gondosan kerekre formált, megszürt, lezárt, mindennemű esetlegességtől megtisztított, nem talányos, *eleve adott*. E félig-meddig kényelem-szeretetből fakadó befogadói (?) elvárás a költészet szűkkeblű értelmezéséről, a versnyelv sokszínűségének megátalkodott elutasításáról árulkodik; ama tény tagadásáról, hogy a líra nyelve (vignyázat, metaforák következnek!): kaland, küzdelem, tapasztalatszerzés, elbukás, resignáció és ünnepi jelenlét” (1996: 78).

A Parti Nagy Lajos-i írásmodornak talán éppen az a célja, hogy ahelyett, hogy az író különféle formai, szerkezeti jegyek által irányítaná a figyelmet, inkább felértékeli olvasójának befogadói szerepét, és rábízta a jelentéslehetőségek közül a neki leginkább tetszőnek a kiválasztását. Parti Nagy azzal, hogy az önkifejezésnek a hiányzó eszközeit próbálja megteremteni műveiben, méltán vívta ki költőtársainak elismerését és csodálatát, még akkor is, ha sokszor ő maga is kételkedik ezeknek a nyelvi elemeknek és szinte megfogalmazhatatlan jelentéseknek a létrehozhatóságában: „Milyen kuszás a költő holmija. Kutyát, diót, kötényt, hazát teremtne, s szemére csúszik a térdzoknijja. S beledöglik, hogy szava legyen erre. Úgy valahogy” (1995: 299).

A stílussteremtésről beszélve célszerű az írói szándékból kiindulni, ugyanis „ha a művészi stílust vizsgáljuk, akkor azt kutatjuk, miként ismerhető meg az alkotó személyiségének egyedisége a stílusba kivetülve [...]. Ezek az egyéni művészi stílusjellemzők elvben mindegyik nyelvi szinten jelentkezhettek: a hangok/fonémák, morfémák, szavak, szintagmák, mondatok, szövegstruktúrák, alakzatok és képek szintjén, de az alkotótól függ, hogy melyikben feltűnőbbben” (Szikszainé 2007: 664). Parti Nagy Lajos költészetében a sajátos stílusjellemzők a nyelv minden szintjén megtalálhatók. A költő a szokatlan, új jelentéslehetőségek létrehozásának érdekében némely esetben a köznyelvi stílustól radikálisan különböző nyelvi formákat teremt, melyeknek a nyelvi normával való összevetése – a művészi nyelv poétikai funkciójának köszönhetően – nem minden esetben célravezető.

A művészi nyelvről szólva egyetérthetünk a következő megállapítással: „közel is van a nyelvi normához [...]. Ugyanakkor távol is van, mert ebbe az igen fontos stílusfajtába bekerülhetnek nyelvi normán kívüli elemek is meghatározott stilisztikai célból” (Szathmári 1998: 181). Ez utóbbi állítás fokozottan igaz Parti Nagy költészetére, hiszen az író az önkifejezésnek sokszor olyan módját választja, mely megnehezíti a mű befogadói megértését, egyes esetekben pedig teljesen ellehetetleníti azt. Ugyanakkor a nyelvnek ezt a szándékos (de)formálását nem róhatjuk fel a költőnek, hiszen ha úgy tetszik, sajátos költészetének a célja éppen a szókészlettel, nyelvtani szabályokkal, nyelvi szokásokkal való kísérletezés. Parti Nagy Lajos költészete remek iskolapéldája a stílussteremtésnek: ez a merőben új hangú, számos egyedi stílusjegyet felmutató költészet a befogadó elvárásait felülírja, ezáltal különös stílushatást ér el, megvalósítva a stílussteremtést. A nyelvhasználat paradigmájának az elismerése nyilvánul meg Angyalosi Gergely szavaiban is, aki szerint Parti Nagy Lajos műveit olvasva a befogadónak „megváltozik a viszonya az anyanyelvéhez” (2004: 150).

Ugyanakkor visszatérve a Parti Nagy Lajos-i költészetnek a normához, azaz a nyelvi sztenderdhez való viszonyához, számos olyan problémába ütközünk, mely megnehezíti Parti Nagy Lajos költészetének a megítélését. A legfontosabb ilyen probléma magának a nyelvi normának a kérdése, mely sokat vitatott kérdés a szakirodalomban, mert a stílushoz hasonlóan a norma is viszonylagos kategória. A nyelv természetéből adódóan nem állítható fel abszolút norma, hiszen a nyelvhasználati változatosság ennek ellentmondana, ugyanis minden nyelvváltozatnak saját normája van (Kiss 1995: 76). Ennek ellenére valamiféle norma-fogalomra mindenképpen szükségünk van, ha egy alkotó stílusáról akarunk beszélni, hiszen azt csak úgy tehetjük meg, ha költészetét a normától való eltérésként jellemezzük, a normához viszonyítva írjuk le.

Szintén a normáról, azaz az elvárt formáról beszélve merül fel a következő kérdés, mely szerint a nyelvi vétségekben, hibákban, a helyesírásnak a radikális megváltoztatásában, a nyelvi elemeknek puzzle-szerű alakításában romlást kell-e felfedeznünk, vagy ehelyett az alkotó elme kreativitását kell-e dicsérnünk és

értékelnünk? A válasz, úgy gondolom, egyéni ízlés és vélemény kérdése, melyeket különböző szociokulturális tényezők még tovább árnyalnak, valamint fontos szerepe lehet a véleményalkotásban az olvasás céljának is. Mindenesetre az egyértelműen kijelenthető, hogy Parti Nagy Lajos költészetének a megítélése rendkívül kedvező, sikerének titka talán éppen abban az alkotói merészségben rejlik, hogy a nyelv szabad formázásával a konvenciókat felrúgó, eredeti, különleges atmoszférájú hangulatlírát teremt. Domonkosi Ágnes a nyelvnek az alkotás érdekében történő alakítását stílussteremtő nyelvrontásnak nevezi, mely folyamatban Parti Nagy Lajos a rontást, szolecizmust stíluseszközzé értékeli át (2008: 7). Bodor Béla is elismerését fejezi ki a költő műveivel kapcsolatban: „Parti Nagy nem csúnya verseket ír, hanem szépeket, amelyek gondosan kiválasztott pontjaira hibákat illeszt. Hibákkal díszíti őket” (2006: 260).

Parti Nagy Lajos költészetének a megítélésében másik érdekes kérdésként vetődik fel, hogy bár szépirodalmi körökben elismeréssel adóznak a mester előtt, de vajon az olvasóközönségnek milyen széles rétege ismeri el a nyelvhús-paradigma stílusbeli eredetiségét, illetve hogy idővel közkedvelté válhat-e ez az újfajta, merőben más, szokatlan alkotásmód a szélesebb közönség előtt is. Kérdésünk ezen a ponton, úgy gondolom, szorosán összefonódik a szépirodalom és a tömegirodalom kapcsolatának a kérdésével, mely probléma még megoldásra vár.

3. A hangalakzatok szerepe a stílussteremtésben

Parti Nagy Lajos stílusának jellegzetes elemei a különböző hangalakzatok, melyek „a szó hangalakjának és/vagy írásképeinek olyan átalakításai a normatívhoz, azaz a megszokotthoz, a begyakorlotthoz képest, amelyek a megértést alapvetően nem nehezítik, és vagy jelölő, vagy expresszív hatásúak” (Szikszainé 2007: 380). A hangalakzatok Parti Nagy Lajos verseinek állandóan jelen levő, markáns elemei, így nagy szerepet kapnak abban, hogy szöveggé rendezzék a verset alkotó szófoszlányokat, nyelvi töredékeket.

Már az antikvitásban Quintilianus különbséget tett a hangok elvételése által létrejövő barbarizmusok és stíluserények között. Stíluserényként értékelhető a hangalakzatok funkcióbeli gazdagsága. Ezek mint evokatív formák rávilágítanak a nyelvben rejlő lehetőségekre, különféle beszédmodokat imitálhatnak, hatással vannak a szintaxisra, illetve a szemantikára is, mert „hozzájárulnak a jelentés elbizonytalanításához, megkérdőjelezzik a nyelvben rögzített evidenciák hitelességét” (Domonkosi 2008: 25).

A továbbiakban csak azokat a stilisztikai hangalakzatokat mutatom be, amelyek Parti Nagy Lajos költészetének legfőbb sajátosságait adják, hozzájárulva ezzel összetéveszthetetlen hangú művészi nyelvének kialakításához.

Parti Nagy Lajos hangalakzatai más formateremtő eljárásaival együtt (például a rímmel, ritmussal, ismétléssel) fontos szerepet töltenek be a szerkezet összetartásában is.

3.1. Detrakciós alakzatok

Parti Nagy Lajos költészetére nagymértékben jellemzők a detrakciós alakzatok, azaz a betű vagy a szótag elhagyásával létrehozott új formák. A hangok esztétikai hatásának a változtatásával az író megakasztja olvasójának figyelmét, folyamatosan a szójelentések újragondolására készítet. A hangokkal végzett műveletek révén létrejövő szavak lehetnek jelentésesek is, ugyanakkor csupán különböző asszociációkat felkelthetők is.

3.1.1. **Apokopéval**, azaz az adott szóalak végéről nyelvi elemek elhagyásával Parti Nagy Lajos több esetben is él. Az apokopé megvalósulását mutatják például a következő formák: *a híradó alatt már **kipiros**; húsz deka **párizs** késő délután; dalos **pacsirt**; vállát az ősz előreejti, **kidörzs** lilájuk udvaruk.*

Az apokopén alapuló műveletnek a nyelv alakíthatóságát megmutató, új jelentéslehetőségeket felvillantó funkcióján túl más szerepe is lehet, mégpedig az,

hogy az általa létrehozott új szóalak harmonizáljon a vers ritmikai, rímelési jellemzőivel. Íme az apokopés formák szövegkörnyezetükben:

*olyan egy sohaszépen
oly tejbéluk az égben
a **legfehér** madárna
leszakad a dalárda
olyan sohapapírgyár
a **legfehér** kapírgál
nem rácsa változik
hogy rácsodálkozik*

*

*ez a papír egy könnyű lány
és látod látod öngyullad
olykor magától **könnybe láb**
legördül kicsi göngyöleg
dundi nagyító*

Az első idézetben a megszabott szótagszám miatt hagyta el a költő a felsőfokú melléknév egyik jelét (-bb), így a *legfehérebb* szó *legfehér* szóalakká rövidült, ugyanakkor a befogadó ezt analogikus úton könnyen ki tudja egészíteni.

Hasonló okok miatt válik a *könnybe lábad* frazéma is *könnybe láb* szó szerkezetté. Ebben az esetben a rímkényszer is közrejátszik a szó megrövidítésében (*lány-láb*).

3.1.2. **Hangrövidítésre**, azaz a hosszú magánhangzó megrövidítésére (mint magyar sajátosságra) gyakran figyelhetünk fel különböző irodalmi művekben. A költők a szó elején, közepén vagy a végén egyaránt érvényesíthetik ezt a műveletet, különösen akkor, ha a vers metrikai jellemzői ezt megkövetelik. A szisztolé jellemző hangalakzatai Parti Nagy Lajos költészetének, így a *Szódalovaglás* című kötetben is sok esetben előfordulnak: *mint **fűnyiró** e **szálirányu** kertet; negyedkörívnyi **lassu** bogni; **könnyü** fehér habot ád égés ellen; az égből **részavanyuság**; csak az **világított**; szerelmeidből majd **előhivod**; hat tonna csipkés **combu** nő.*

Hangzórövidítő szisztolé figyelhető meg a következő idézetekben:

*lönchúsvidéket dobozol az elme
mint hűdősze krény tompa kis **sohaj**
én se leszek többet az úristen bérkocsisírja
mézes kökényem fürtös hónaalj*

*

*betelik ez a locska nyár nehány
vizihullámmá felpuffadt szonettel
szavatos víz ez konzerv óceán
az éle vág ha kezet mos az ember
manus manum labor szeretsz-e mondd?*

A hangalakot módosító eljárások kihatnak a szintaxisra és a szemantikára is, mivel ezek a műveletek részben morfológiai természetűek. Az első idézetben megfigyelhető, hogy a hangrövidülés következtében kialakuló új szóalak, a *sohaj*, megváltoztathatja az értelmezői folyamatot. A hangalaknak ez a módosítása alkalmi asszociációkat kelthet, mert a befogadó értelmezésében összemosódhat a *sóhaj* főnév képze a *soha* időhatározó szó képzetével, ezáltal az új *sohaj* szóalak különös utat nyithat olvasás közben a különböző szövegértelmezéseknek. Az új szóalak az olvasó figyelmét a sóhajtást kiváltó okokra tereli, hiszen ennek a kérdésnek nemcsak biológiai magyarázata lehet, hanem érzelmi is, ugyanis a sóhajtási kényszer hátterében sokszor a szorongás is állhat, olyan félelmek, érzések, amelyekről úgy gondoljuk sohasem változtathatók meg. A sóhajtás egyben rezignáltságot is sugall, amelyet az új szóalak szöveggörnyezete is érzékeltet: *tompá kis sohaj*.

A második idézetben lévő detrakción alapuló *vizihullám* hangalakzatban végrehajtott változtatás már nem hat ki olyan nagymértékben a jelentésre, mivel a szöveggörnyezet kizárja, hogy az értelmező a *vizi* szóra asszociáljon, mely némely kártyajátékban az első tétet jelenti (ÉKsz. 1479). Az átalakítás ebben az esetben valószínűleg csak a nyelv szabad formálására hívja fel az olvasó figyelmét, olyan módon, hogy a helyesírás előírásait figyelmen kívül hagyja az író. A hangrövidülés ténye mellett sokkal érdekesebb lehet a befogadó számára az, ahogyan a költő a szó jelentéseivel játszik, hiszen a kontextus (*felpuffadt*) akaratlanul is előhívja a

jelentéstulajdonítás során a *vízihulla* fogalmát. Ilyen értelemben a *vízihulla* szóalak az *-m* birtokos személyjellel kiegészülve egészen bizarr hatást válthat ki.

3.1.3. **Szinkópa**, a szó belsejéből betű elhagyásával létrejött hangalakzat Parti Nagy Lajos kötetében például a következő szöveghelyeken olvasható:

***szájharmónia** smarni borssal sok kenyér
áll mint a macskák
az isten lehozza a szemetet a harmadikról
bele kell fűjni eléd tartja
bele kell fűjni
sárgás szájharmónia ez a város
belefűjni ráharapni
és futni futni*

*

*szemedből kiáll a kanál
alpakkán nézel szótlantul
megkönnyülsz hunyorgó peremén
szivárványt benniünk ki emel
a motozás mint pauszpapír
zörög törekszép dolgain
hogy így megszótfelnőttödött*

A *szájharmónia* és *megkönnyülsz* szavakban a szinkópa nemcsak a meghökkentést és a játékosság kifejezését szolgálja, hanem új, a szöveggörnyezetből világosan magyarázható értelmezésekre is rávezetnek minket. A *szájharmónia* egyedi szóösszetételként is értelmezhető, mégis a szöveggörnyezet (*bele kell fűjni*) arra enged következtetni, hogy detrakciós művelettel létrejövő szinkópaként kell rá tekintenünk, melyet a *k* betű elhagyásával alkotott meg Parti Nagy Lajos a *szájharmonika* szóból. A költő nyelvi leleményességének tudható be, hogy ez a csekély változtatás elegendő volt ahhoz, hogy „a régi szó új szemantikai mezőt idézzon fel a befogadói tudatban” (Domonkosi 2008: 10). A *szájharmonika* megszólaltatását, a hangszer dallamát ugyanis az emberi lélegzet szabályossága biztosítja, ezért az olvasó könnyen asszociálhat a dallam létrehozása érdekében történő harmonikus levegőjátékra.

A *megkönnyülsz* szó szinkópás megoldással keletkezhetett a *megkönnyebbülsz* szóalakból, ugyanakkor a *könnyez*, *megkönnyez* szavak különös képzéseként is elképzelhető. Új szavában Parti Nagy Lajos a két jelentéslehetőség egybemosásával bravúrosan, mégis finom egyszerűséggel érzékelteti a sírás könnyebbitő, felszabadító hatását.

A Parti Nagy-féle jelentéselbizonytalanításra törekvő beszédmódra rendkívül jellemző, hogy egyes szövegrészeleiben a magyar irodalomból jól ismert verssorokat idéz meg, és akár egyetlen hang megváltoztatásával újraértelmezi az átvett szöveget. Ebben az összefüggésben a hangalakzatok intertextuális hangalakzatokként definiálhatók, mivel a megidézett versről való előzetes ismereteinkhez viszonyítva tekinthetők ezek a szavak a hangalakot módosító eljárások eredményeinek. Intertextuális hangalakzatokkal (*ujjé*: intertextuális immutáció, *énekiem*: intertextuális szinkópa) Petőfi Sándor *Itt van az ősz, itt van újra* című versét írja át, így ez (ön)ironikus átíratként értelmezhető:

*itt van az ősz itt van ujjé
s szép mint mindig énekiem
istentudja hogy mi okból
jövök haza a kioszkból
s húzgálom a zörgő avarban
mint kiskocsit az életem*

Parti Nagy a Petőfi-idézetet úgy újítja meg, hogy a második sor végén intertextuális szinkópát hoz létre az eredeti *énekiem* szóalakból az egyik *n* betű elhagyásával. A művelet által az eredeti szóalak jelentésétől eltérő értelmű szó jött létre: az *énekiem*. Az intertextuális hangalakzatot létrehozó eljárásnak köszönhetően az újonnan teremtett szövegösszefüggés – az ismerős Petőfi-sorok ellenére is – lerombolja a megidézett mű hangulatát és jelentését (akár tréfás áthallást eredményezve), így az olvasó maga kényszerül rá, hogy az olvasás aktusával felépítse a régi és az új szöveg összhangját, és megalkossa maga számára a vers értelmét. Az alludált szöveg átalakításával Parti Nagy Lajos ennek a műnek az esetében is lehetővé teszi a szövegek közötti átjárást, különböző beszédmódokat

ötvöz, eltérő stílushatású szövegrészeket kapcsol össze, ugyanakkor költői nyelvhasználata a stílusparódia, stílusimitáció következtében mégsem lesz zavaros, mert „az így kialakított nyelvi térben a stílusinterferencia érvényesül, ahol az ellentétes intonáltságú és tartalmú szövegrészek nem oltják ki, hanem felerősítik egymás hatását, és ahol – Arany János szavaival – »tréfa üz komolyt« és viszont” (Mészáros 1990: 47).

3.1.4. **Aferézisről** beszélünk abban az esetben, ha az író a szó elejéről hagy el hangokat/betűket. Az aferéziseket eredményező átalakítások többnyire nem zavarók, a szöveggörnyezet segítségével könnyen asszociálhatunk az eredeti szavakra.

Parti Nagy Lajos a *Szódalovaglás* című kötetében a köznyelvben is használatos aferéziseken kívül (pl. *hát = tehát, hol = ahol, mely = amely*) nem teremt igazán egyéni aferézist, így azt mondhatjuk, hogy a hangalakot módosító eljárások közül ez az egyik általa legkevésbé alkalmazott művelet.

*Fölnéz, amint a port nyeli, mozdulna már **acskó** vizér', de mire körbespricceli, serényebb öntözők locsolnak [...]*

Az idézetben lévő detrakciós alakzat csupán egyetlen hangot mellőz, és ezáltal jön létre a szöveggörnyezetből egyértelműen kikövetkeztethető *zacskó* szóból az *acskó* forma. Mindazonáltal az *acskó* alak is ismert, különböző tájegységek még napjainkban is használják így a köznyelvi *zacskó* szót (ÚMTsz.). A *zacskó* forma a *zsák* főnévből keletkezett kicsinyítő képzővel (-*csó*), majd a *zsakcsó* alakból *kcs* > *csk* hangátvetéssel jött létre a *zacskó* forma, mely téves szóhatáreltolódással fejlődött, a névelő *z* hangját vonta magához a főnév (TESz. 3. 1182). A befogadó stíluskompetenciájától tehetjük függővé, hogy az *acskó* szó használatát stiláris sajtósággként értékeljük-e. A detrakción alapuló művelet feltételezett funkciója lehet – a szó hangulatkeltő hatása révén – az archaizálás.

3.2. Adjekciós alakzatok

A hozzátoldásos műveletek által létrejövő szavak között vannak olyanok, melyek egyedi jelentést rejtenek magukban, viszont a *Szódalovaglás* című kötetben az adjekcióval létrejövő szavaknak egy csoportja csak „szokásos ejtészváltozatokat ír le, vagyis csupán az írásképhez viszonyítva tekinthető alakzatnak” (Domonkosi 2008: 8).

3.2.1. Protézis során a szó elejéhez kapcsol az író betűket:

*ahogy kinézed a rohadt időt
ahogyan sarkig nyithatod
zár^vák vagyunk zár^vák vagyok*

*

*fülbevaló csillagokat kever is még
a mondat mozdulatod még
szel a ví **glepedő**re leszáll még
hogy hol mennyire hál meg*

Jellemző Parti Nagy Lajos alakzataira, hogy szélesebbre tárják az értelmezés lehetőségeit. Újonnan teremtett szavaiban a költő különböző fogalmakat kapcsol össze, így a *zár^vák* szó alapján is többféle dologra asszociálhatunk. A költő az *árvák* szót protézis révén egészítette ki, azaz a szó elejét kibővítette egy *z* betűvel, ilyen módon szorosán összekapcsolta az árvaság és a bezártság képzetét. Ezen kívül a szóalak a hanyag ejtismódot is felidézheti előttünk.

Míg az első idézetben arra láttunk példát, hogy az író hogyan hoz létre olyan szót, melyben különböző jelentések adódnak össze, addig a másodikban található *glepedő* alakról az mondható el, hogy a hozzátoldás által legfőképp csak a szó esztétikuma változik meg, mivel az adjekciós művelet célja a hanyag ejtismód érzékeltetése lehetett. Egyúttal a költő olyan kontextust is teremt a szónak, mely megnehezíti a jelentésadást, mert a szó eleji *g* hang többféleképpen is értelmezhető. Egyrészt lehet a *víg* szó utolsó hangja, ebben az esetben csak az írásképből mutatkozik meg a változtatás. Másrészt a *glepedőt* megelőző szavakat olvasva (*szel a ví*) könnyen felidéződhet előttünk a közismert francia szólás (*C'est la vie*).

3.2.2. **Hangzónyújtással**, ektázissal, azaz a magán- és mássalhangzó-nyújtás műveletével él a beszélő akkor, amikor többletközleményt akar közvetíteni mondanivalójával, vagyis a hangzónyújtással a közlő az érzelmeire hívja fel a figyelmet, mint például a *hihhetetlen*, *bórsasztó* szavak esetében (Szikszainé 2007: 387). Parti Nagy Lajos is többször használja a hangalakzatoknak ezt a típusát – (mint jellegzetesen magyar sajátóságot) – a *Szódalovaglás* című kötetben, például: *szemére húzott nőklapjával űl ott; puff kapok a szemembe egy pecsétet pedig éppen kacsintottam volna*. Ezeket a szavakat legtöbbször a nyelv alakíthatóságának játékos bizonyítékaiként, a jelentésképzés újfajta módjaira rámutató hangalakzatokként kell értelmeznünk, mint a következő, elemzésre kiválasztott szövegrészekben is:

*lehullik minden szilva véled
mondom magamnak **önhazúg**
ha átéled már túl is éled
vizét és szappanyát elétedd
s az égő fülkagylóba zúg
ön is a nagy októberé lett*

*

*egészében nehéz nagy évszak
naponta kellnék felemelni
talán begörbül úgy idő amint tér
„hol pónilovak és ahol **kutyús**”*

*

*a foszló plázsmelemben
heverni elmeredten
ahol a barna **pőtyös**
katicák **rajja kőröz***

Az első idézetben a költő az *önhazug* szóban nyújtotta meg az *u* hangot. Az átalakítás célja az lehetett, hogy az így létrejövő új nyelvi forma, az *önhazúg* a *zúg* igével tiszta rímet alkosson, ezáltal nagyon figyelemfelkeltő szóalak keletkezett.

A kölyökkutya elnevezésében, a *kutyus* szóban végrehajtott hangzónyújtás (*kutyús*) irányíthatja a jelentéstulajdonítást, az olvasóban felidézve a gyermeki megszólítás elnyújtott, kedveskedő hangzását.

Németh Zoltán véleménye szerint a *Szódalovaglás* című kötetben a szisztolék és az ektázisok a megtört, szétdarabolt nyelv képzetét keltik, és emellett két elkülöníthető nyelvi rétegről tanúskodnak: „A »kőröz«, »hijában« típusú barbarizmusok egy szubstandard nyelvi réteg jelentős működéséről tudósítanak már a lexika szintjén [...] ezzel szemben a »pőtyös«, »ily«, »kerúbok«, »derül« egy (a Parti Nagy-korpusz kontextusában parodisztikusan) felfelé stilizált, a standard fölé emelkedni kívánó irodalmias nyelvváltozatról” (2006: 70). A *pőtyös* szóalakon jól megfigyelhető, hogy egyetlen szó több pontján is érvényesülhetnek a hangalakzatokat létrehozó műveletek, hiszen ektázissal megnyúlt az *ö* magánhangzó, a *ty* kettőzött mássalhangzó pedig szisztolé következtében megrövidült.

A következő kétsoros műben alludált állandósult kifejezésen alapuló hangzónyújtást fedezhetünk fel, azaz előzetes szövegismereteinktől függ, hogy a hangalakot módosító műveletnek milyen stílushatást tulajdonítunk:

immer zu vermieten
szóba kiadó

Az állandósult kifejezéssé vált *Szoba kiadó* szintagmában a költő megnyújtotta az *o* hangot, így sokkalta árnyaltabb lesz a befogadó jelentésképzése, hiszen értelmezésébe bevonódhat az önálló jelentésű *szó* szavunk helyragos formája is. Külön érdekessége ennek a kétsorosnak, hogy a német nyelvű sorban a *z* betű áthelyezésével megkaphatjuk a magyar *Szoba kiadó* szerkezetet németül (Zimmer vermieten). Ezzel a két, egymással szoros kölcsönhatásban lévő bravúros művelettel Parti Nagy Lajos egészen új asszociációs teret nyit olvasói számára, mert a befogadó gondolhat az üres formaként álló *szó* fogalomnak mint hangsornak a viszonylagos voltára, amely olyan értelemben „*kiadó*”, hogy csak egy adott kontextusban töltődik fel jelentéssel, sőt más-más szöveggörnyezetben ugyanaz a szó különböző értelmű is lehet. Emellett a *szóba* forma a szubsztandard nyelvi réteget is reprezentálhatja.

A Parti Nagy Lajos-nyelvben nemcsak a magánhangzónyújtás, hanem a mássalhangzók megkettőzése is jellemző, például a *rajja*, *pammut*, *vaggonok* szavak esetében. Ezek egy verseskönyv nyelvében, annak kontextusában helyezkednek el, így „már nem azt és úgy jelentik, mint természetes közegükben – tehát a szöveg átpoetizált retorikai mozgásainak részeként funkcionálnak” (Németh 2006: 72). Ilyen értelemben a kritikus szerint Parti Nagy Lajos költői nyelvről sem helytálló rontott nyelvként beszélni, hanem poétikus, lírai nyelvként kell kezelnünk.

3.2.3. Az **epentézis**, azaz a szó belsejébe illesztett betűkkel megalkotott szó a köznyelvi jelentésben nem tér el az alapalak jelentésétől, de mert evokatív szerepe van, ezért beszédmodokat imitálhat, érzelmeket jeleníthet meg, például: irodalmi ízű lesz az *érezem* ← *érezem*; gyermeknyelvet idézi fel *szederet* ← *szedret*; meglepődést fejez ki a *miiiii?* (Szikszainé 2007: 385).

Epentéziseket a következő szöveghelyeken olvashatunk:

*szívhattýúzó*m az olajat
fiókalgyő fiókploesti
ha már csak hó akarna esni
legyen a szívre olvadat
*bekormozódó*m mint a *hattýú*
ingébe törli ujjait

*

*Könnygúny, csókfanyar, liedé*rc

A költő egyedi szóalkotása a *szívhattýúzó*m. Ebben egy *h* betű betoldásával a szórészek által rejtett lehetőségekre irányul a figyelem, mégpedig oly módon, hogy a *szívhattýúzó*m ige kibővítésével bevonódik az értelmezésünkbe a *hattýú* főnév, és mellette a már eleve adott szórész (*szív*) nem igeként, hanem főnévként való értelmezése is.

A második idézetben lévő *liedé*rc szó szintén adjekciós alakzat, a költő egy *e* betűt illeszt a szó belsejébe. Az így létrejövő szóalak magában rejt egy idegen szót is, a *lied*-et, mely németül dallamot jelent, ezáltal a *liedé*rc szó 'gonosz szellem' (ÉKsz.) jelentése különös képzetekkel gazdagodik. Parti Nagy Lajos költészetére különben

jellemző az idegen szavak felhasználása annak érdekében, hogy a szó jelentése árnyaltabb legyen. A *Szódalovaglás* című kötetben is több esetben felfigyelhetünk francia, angol, német vagy latin szavak jelenlétére (Pl.: *szomorouge, szájbapowderosság*).

A következő idézetben intertextuális epentézis figyelhető meg, vagyis az alludált szövegrészlethez képest változott meg a szó hangalakja:

*estelvésed makárhegy
egy bőrkabátnyi hűvös pohárra
cserebogár spárga cserebogár
és zúg az holdsütésben
harisnya volnál alagútban
egy nyersselyem mosolyban
hideg az orrod van ez így*

Az irodalomban jártas olvasók a *cserebogár spárga cserebogár* sort olvasva több irodalmi műre is asszociálhatnak, hiszen a híres „Cserebogár-nótának is nevezett népies műdal, a 19. század egyik legnépszerűbb dala [...] népszerűsége folyamatosan dokumentálható, s a 20. századra is jócskán átnyúlik. Nem véletlen, hogy olyan nagy számban fordul elő hivatkozás rá irodalmi művekben is, pl. Szigligeti, Petőfi, Jókai, Gárdonyi, Kosztolányi, Kaffka Margit műveiben” (Pávai 2005: 288). Parti Nagy Lajos a *sárga* szó belsejét kibővítette egy *p* betűvel, azaz adjekción alapuló hangalakzatot hozott létre. Művelete nem marad hatástalan, ugyanis elbizonytalanítja a befogadó értelemképzését, megnehezíti azt, hiszen az önálló jelentésű *spárga* szó miatt az olvasónak felül kell bírálnia addigi jelentéstulajdonítását. A kontextusból az is kikövetkeztethető, hogy Parti Nagy a jól ismert dalsort Petőfi értelmezéséhez hasonlóan – aki *Szülőföldemen* című versének refrénjében altatónótaként emlékszik rá – szintén altatódalrészként illeszti be versébe.

3.2.4. **Paragogé**, vagyis a szó végét betűvel bővítő eljárásai figyelhetők meg a következő Parti Nagy Lajos-idézetekben:

*Öltezve ostorlámpoá, kigyúl habkönnyű tészta [...].
Szívében térzenészet, lábában tromboá.*

A *Szódalovaglás* című kötetben az alakzatok két jól elkülöníthető nyelvi rétegről árulkodnak. Az irodalmias nyelvhasználatot idézik fel a paragogés hangalakzatok, az *ostorlámpoá, tromboá* szavak, hangalakjuk pedig „intertextuálisan a Halotti Beszéd »hazoá« archaizmusára is utal” (Németh 2006: 73). Irodalmiasak ezek abban az értelemben, hogy „egy felfelé stilizált, a standard fölé emelkedni kívánó irodalmias nyelvváltozatról” tudósítanak (Németh 2006: 70).

3.3. Transzmutációs alakzatok

Hangátvetés kevés van a magyar nyelvben, a *Szódalovaglás* című kötetben sem gyakori. Transzmutációs alakzatok előfordulhatnak tévesztés miatt például a gyermeki beszédben (*létra–révla*) vagy idegen szavak ejtésekor, Parti Nagy Lajos azonban tudatosan él ezzel a művelettel:

*Befonja gyöngye pánik, szemén **borág** humánlik, jaj, vérhányt labdarózsa,
barhent ruhája leng.*

*

*van utcarím van mintamondat
vakírás mámormímelő
almaborág eperfaajtó*

A szövegkörnyezetből kiderül, hogy a *borág* a *bogár* szó transzmutációs hangalakzata, melyet a kötet más szövegében, mint összetételi tagot (*almaborág*) is használ az író. Bár az *almaborág* esetében az értelmezéstől függően összetett szóról is beszélhetünk, melynek első tagja az *almabor*, és második az *ág*. Az így megalkotott összetett szó jelentése nehezen adható meg, hiszen csupán asszociációkat, érzéseket kelthetnek az olvasóban. Ezeknek a különös szószüleményeknek (és magának a *Szódalovaglás* kötet műveinek) az értelmezhetőségéről Angyalosi Gergely így ír egyik kritikájában: „Férfiasan bevallom, hogy a *Szódalovaglás* szövegeinek mintegy kilencven százalékára van értelmezési javaslatom; tíz százalékuknak legfeljebb csak a »dallamát« vélem hallani” (1991: 42).

3.4. Immutációs alakzatok

A hangalakzatok közül az immutációs alakzatok fordulnak elő leggyakrabban a *Szódalovaglás* című kötetben, például a következő szöveghelyeken: *a forgológás belül egyre belül; mint hűdőszekrény tompa kis sohaj; természet pumpás képzete; Hattyúhadháza; fiúcska zacskó prolinét*. Betűelhagyással él ekkor a költő, a hiányt pedig hozzátoldással pótolja a szóalakban, vagyis betűcserét hajt végre. Az így létrejövő szavak nagyon figyelemfelkeltők, mert „közhelyekből, közmondásokból, a mindennapi nyelv állandósult, kiürült fordulataiból építkeznek, torzítják és bővítik a jelentéseket” (Németh 2006: 68).

*ezen a napsütötte tér
nyesett szövegeinkbe hány „n”
kis vers a tapsütöttekért
totyognak apró félkövére
nehányat szállnak valahányan
kis vers a tapsütöttekért*

*

*már félek féldelek
arcunk lebontja este van
odakoccant a lógó fagyos éghez
és lassú tócsa
sírós heges alumíniumhang*
a rádióból
arcunk lebontja este van
már félek féldelek*

A nyelvi elemekkel való játék alkotta meg az első idézetben lévő egyedi szót. A költő a vers elején sejteti, hogy a *napsütötte* szóban melyik betűt fogja kicserélni. Immutáción alapuló módszerrel létrehozta a *tapsütötte* szót, mely szélesre tárja a versben az asszociációs lehetőségeket. A szövegértelmezés során a befogadó gondolhat akár a tapsolásnak, azaz mint elismerésnek a nem mindig őszinte voltára, illetve arra is, hogy a tapsolás a közönség nemcsak pozitív, hanem negatív véleményét is kifejezheti (taps ütötte).

A második idézetben a költő az immutációs alakzatot úgy alkotta meg, hogy a *t* hangot cserélte ki annak zöngés párjára, a *d*-re. Értelmezésünktől függően azonban gondolhatunk arra is, hogy a *féldelek* szó a *féldegelek* forma detrakciós módszeren alapuló megrövidítése. Ugyanakkor a szövegkörnyezet alapján talán mégis a *féltelek* szót véljük felfedezni elsősorban a *féldelek* alakban, mivel a versben T/1. személyű birtokos személyjeles főnév van (*arcunk*), mely megtámogatja azt a feltételezést, hogy a féltés fogalmazódik meg a *féldelek* szóalakban.

Immutáción alapuló műveletei segítségével nemcsak egyedi szót alkot a költő, hanem a hangalakot módosító eljárások gyakran nyelvünkben már eleve adott, létező szavakat eredményeznek (*fáj > fúj, ás > is, süss > plüss*). Ezeket a szavakat mégis hangalakzatoknak kell tekintenünk (ha úgy tetszik szemantikai hangalakzatoknak), mert a befogadó a szövegkörnyezethez képest, állandósult szókapcsolatok, közmondások ismerete alapján, azokhoz viszonyítva értelmezi őket a szó hangalakján végbement immutációs eljárások eredményeiként.

Parti Nagy roppant kreatív nyelvhasználatának ez a módja tükröződik az alábbi idézetekben:

*úgy fúj a szívem mint a szél
igen egy slampos kép ez
micsoda pumpa és erdő
odafúj a szél a szívhez*

A töredékben a *fúj* szó a *fáj* szóból jött létre immutációval, mert a költő az *úgy fáj a szívem* köznyelvi állandósult kifejezést emelte be versébe, így kapcsolatot teremtett régi és új közt, mely kapcsolat új jelentéslehetőségeket evokál. Egyúttal fel is frissül az állandósult szókapcsolat képzetköre a *szél* képzetének beépítésével.

A következő műben a kölcsönzött szövegrész egy közmondás majdnem szó szerinti átvétele:

*négysorosok asztalcsapás
a lágypont felé mocomog a hólé
aki magának vermet is
és a rózsza úgyis a vallatóké*

Az előző idézethez hasonlóan Parti Nagy ebben a versben is az immutációs módszer szerinti betűcserét (*ás > is*) ismert szövegrészleten hajtja végre, mert az *Aki másnak vermet ás, maga esik bele* közmondásra gondol a befogadó. Egyszersmind a költő – a posztmodern technikának megfelelően – a vendégszöveget át is értelmezi, ezáltal egyrészt valamilyen mértékben irányítja, vezeti is az olvasó gondolatait, ugyanakkor teret enged a befogadó másféle értelmezéseinek is.

Nemcsak szépirodalmi szövegekre alludálhatnak a posztmodern szerzők, hanem meséből, találós kérdésekből is kölcsönözhetnek vendégszövegeket. Az adott szövegre való rájátszás pedig értelmezésünktől függően lehet komoly vagy akár játékos hangvételű, ezt mutatja a következő átírás is:

*oly szép mint pulton át
a porcelán halottak
mosajognak
plüss fel nap
ó paul celan*

Parti Nagy Lajos ebben a művében az immutációs hangalakzatot úgy hozta létre, hogy a magyar népköltészet írott gyöngyszemei közül a *Süss fel nap* kezdetű népdalra alludált versében. A gyermekkorunkból talán mindannyiunk számára igen jól ismert felszólításban a *süss* ige elején hajtott végre betűcserét a költő. A változtatást követően a szövegértelmezés során arra is gondolhatunk, hogy a szöveg megőrizte eredeti, játékos hangvételét, mert a *plüss* szó hallatán a gyerekek kedvelt játékaikra, a plüssfigurákra könnyen asszociálhatunk.

Ugyanakkor kicsit jobban elvonatkoztatva a szó szerinti jelentéstől, a szövegkörnyezetből esetleg arra is következtethetünk (halottakról lévén szó), hogy a *plüss fel nap* felszólításban a *plüss* szót metaforikusan is értelmezhetjük főnévként, a halotti szemfedő megjelöléseként. Ebben az esetben a hangalakot módosító eljárás eredményeként groteszk, bizarr formában jelennek meg előttünk a túlvilágról *pulton át* (síron át? koporsón át?) *mosajgó porcelán halottak*, akik élete felett már sosem süthet fel a nap.

Bármely irányát is választja a befogadó a jelentésképzésnek, az biztosan állítható, hogy a kontextusnak jelentésadó és stílusmeghatározó szerepe van a hangalakzatok értelmezésekor.

3.5. Többféle művelet révén magyarázható hangalakzatok

Parti Nagy Lajos nyelvhasználatára jellemző olyan alakváltozatok létrehozása is, amelyek különböző, a hangalakot módosító műveletek révén is létrejöhetnek, azaz az olvasó szövegértelmezésétől függ, hogy az adott szót milyen hangalakzatként fogja fel. A következő idézetben is ez a jelenség mutatkozik meg:

*ahol a pléden áfony
virágzik macska **nyáfog**
a lopózni egyre beljebb
hogy orcád sem jegelhedd*

Az idézetben lévő *nyáfog* szóalakot Németh Zoltán hangzónyújtásként értelmezi, mert szerinte a költő a *nyafog* szóban nyújtotta meg a magánhangzót (2006: 70). Ugyanakkor Domonkosi Ágnes felhívja a figyelmünket arra, hogy ez a forma immutációként is értelmezhető, ha kiindulási szónak a *nyávog* alakot tekintjük (2008: 9). Mindkét értelmezés helytálló lehet, a szöveggörnyezet egyiket sem zárja ki.

A következő vers hangalakzata szintén többféle művelet által létrehozható:

*egy fej krizantém jól bedauerol
mallarné ül egy rósás búra alatt
szemére húzott nőklapjával ül ott
mallarné szigorú vágott virág*

A *mallarné* szóalak egyrészt tekinthető a *Mallárné* asszonynévképzős alapalakból kiindulva hangrövidítéses hangalakzatnak, másrésztől viszont szinte elkerülhetetlen, hogy a befogadó ne asszociáljon a 19. század egyik híres szimbolista költőjére, Stéphane Mallarmé-ra, ebben az esetben viszont a *Mallarmé* alakhoz viszonyítva Parti Nagy Lajos betűcserével élt, azaz immutáción alapuló hangalakzatot hozott létre. Bár a szöveggörnyezet az első értelmezést támogatja meg leginkább, mégis az

adott szóalak evokatív formaként összevető gondolkodásra készíti a befogadót, így nem zárható ki teljes mértékben a *mallarné* szóalak második értelmezése sem.

4. Parti Nagy Lajos hangstilisztikai szintű utánzása

Az 1990-es évek elejétől Parti Nagy Lajos költészete meghatározó részévé vált irodalmunknak. Költői hangjára egyaránt jellemző az irónia, a paródia, a rezignáció, az intertextualitás, valamint az az állandó kísérletező kedv, mellyel a nyelvet, mint formálható anyagot állítja a középpontba. Műveiben a nyelv teljesítőképességét akarja tesztelni, mégpedig úgy, hogy felszabadította a hagyományos lírai köznyelvet, és megteremtette egyedi nyelvhasználatát, mely sajátos stílusjegyek révén védjegyévé vált. A Parti Nagy-féle írásmódot, a nyelvhus-paradigmát teljes egészében bár nem vette át egyetlen fiatal író sem, mégis sok esetben a kortárs költők művei visszautalnak Parti Nagy szövegeire, több korunkbeli tehetség költészetében is megfigyelhetők hatásai, mint például: Varró Dániel, Kovács András Ferenc, Havasi Attila, Király Levente, Karafiáth Orsolya, Hizsnyai Zoltán műveiben. Kovács András Ferenc *Álmatlan ég* című verseskötetének a centrumában például egy olyan verskör áll, amelyet egészében Parti Nagy Lajosnak ajánlott, sőt ennek a *Tág őszi kvintett* című versciklusnak a mottója is Parti Nagytól származik. A versciklusban lévő öt vers mindegyike Parti Nagy Lajos 50. születésnapjára íródott. Hasonlóan Kovács András Ferenchez, több költőtárs címez Parti Nagy Lajosnak verseket.

„Bizonyos értelemben joggal állítható, hogy a kortárs magyar líra a Parti Nagy-versek köznyelvén szólal meg, pontosabban a kortárs magyar líra egyik legfontosabb vonulata a Parti Nagy-szövegek köznyelvét használja” (Németh 2006: 205). Felvetődhet ugyanakkor az az érdekes kérdés, hogy mégis mi eredményezte azt, hogy Parti Nagy különös nyelvhasználata, sokszor alig érthető szókapcsolatai, többnyire központosítás nélküli, nehezen értelmezhető, leginkább csak a jelentést sejtető versei olyannyira elismertté váltak korunkban, hogy nyelvhasználatának sajátosságait több író is átvette és felhasználta költészetében? Borbély Szilárd igen szemléletesen válaszol erre a kérdésünkre: „A Parti Nagy-vers fedezte fel és emelte

be az irodalomba azt a valamit, ami a dilettánsok nyelvi vakmerése. Azért szívfacsaró ez, mert mindannyian dilettánsok vagyunk, egyébként. [...] minden ember azt hiszi, de legalábbis reménykedik abban, hogy el tudja mondani a számára fontos dolgokat. [...] Mert jobban bízik a nyelvben, mint önmagában. Aztán az élet igazán drámai pillanataiban kiderül, hogy nincsenek eszközei ehhez” (2003: 26).

A továbbiakban a stílusutánczás megvalósulását olyan módon fogom vizsgálni, hogy a stilisztikai hangalakzatokon végighaladva összehasonlítom Parti Nagy Lajos nyelvhasználatának sajátosságaival azokat a stilisztikai hangalakzatokat, amelyek a költőtársak verseiben is feltűnnek. A stílusutánczás nyelvi adatait elsősorban a *Mintakéve* című kiadványból válogatom ki, de emellett más, Parti Nagy Lajos-i stílusjegyeket felmutató költeményeket is bevonok a vizsgálatba.

A *Mintakéve* című, két szonettkoszorút tartalmazó kiadványban 14+1 költő köszöntötte születésnapja alkalmából Parti Nagy Lajost. Az ötletszerző Hizsniai Zoltán volt, aki felkérte Parti Nagy Lajost a mesterszonett megírására, majd Hizsniai kiválasztott 14 költőtársat, kollégát, jóbarátot, akiknek kiosztotta Parti Nagy szonettjének egy-egy sorát, amelynek verskezdetként kellett szerepelnie a 14 szonettben. Mindeközben Hizsniai maga is elkészített egy önálló saját szonettkoszorút, mely a *Mintakéve* második szonettkoszorúját alkotja. Ez a vállalkozás egészen példátlanul látszik a kortárs magyar irodalomban. A fő feladat jelen esetben nem a szonettforma megtartása volt, hanem a Parti Nagy-nyelvvél való küzdelem, a költőtárs nyelvhasználatának való megfelelés.

A stílusutánczás eszközeként gyakran élnek a Parti Nagy Lajos költészetét imitáló költők detrakción, adjekción és immutáción alapuló műveletekkel. Ennek oka, hogy az utánczott alkotó költészetében a hangalakzatok használatának kitüntetett szerepe van, a stílusutánczás szempontjából pedig az újonnan keletkezett szövegek leginkább „a feltűnő stiláris sajátosságokra játszanak rá, többnyire a túlzás eszközével élve” (Szikszainé 2007: 197).

4.1. Detrakciós alakzatok

A Parti Nagy Lajos-i stílust megidéző költeményekben – a mester műveihez hasonlóan – szép számmal fordulnak elő elhagyásos hangalakzatok.

4.1.1. Az **apokopé**, azaz a szó végének megrövidítése a költőtársak által leggyakrabban alkalmazott típusa a detrakciós hangalakzatoknak. A Parti Nagy stílusát megidéző művekben többek között a következő szöveghelyeken állnak: *félleg legomb, bolyhítva már a cséve; rétestészt, akként rakódott évre év; ha drág' a tarja; van őszi szóda, sanszonett s elégi; s kuszált a húrja, mint a kerge birk' alom; s a nyári árny is mind elúsz' odább; a név, a név, az ötve' név; s az istenadt, a röpke nép; ha már diderg s lemeztel; bolyg s összerez' ha nyírfát rezget ősz; heves riszál s elzsong a nyár.*

Apokopés alakzattal él Hizsniai Zoltán 10-es számú szonettjének második versszaka is:

*Ott benőve buja billikommal
korhadtt lépcső-és korszakfordulók,
a szív még döcög, ahogy illik – jobb-bal –,
majd elhever, mint kinyúlott pulóv.
(Hizsniai Zoltán 10. szonett, részlet)*

A szövegkörnyezetből könnyen ki tudjuk következtetni, hogy a *pulóver* szó utolsó két betűjét hagyta el a költő. A detrakciós alakzat ebben az esetben nem kelt fel bennünk egyedi asszociációkat, nem sugall többletjelentést, a hangokkal végzett művelet célja valószínűleg a rímelésnek való megfelelés lehetett (*korszakfordulók–pulóv*).

Mizser Attila úgy változtatta meg a *temérdek* szóalakját, s tette figyelemfelkeltővé, hogy a szóvégi *-k* betűt elhagyta, ezáltal a két szó (*temérde – bemérve*) között nagyobb lett a hangalaki hasonlóság, és tökéletesebb lett a szópár rímélése is:

*én se tudhatom bár tudásom temérde
kujtorgás hogy az ember belejőzan*

*de nem lehet úgy én ki annyit póztam
pardon parton tere nincs is bemérve
(Mizser Attila 3. szonett, részlet)*

A *belejőzan* szóban a *jőzanodik* ige jelenik meg egészen különleges módon, ugyanis elterjedt alakja leginkább a *kijőzanodik*, ehelyett az igéhez a *ki-* igekötő helyére Mizser egy ellentétes jelentésű igekötőt kapcsol, azaz immutáción alapuló műveletet hajt végre, illetve elhagyja a szóvégi hangokat, így egy egészen egyedi jelentésű szót hoz létre. Az új nyelvi lelemény sajátos értelmezéseket kelthet életre a befogadóban, például a *belejőzan* forma akár megidézheti a tudatra ébredés jellegét is. A detrakciós művelet oka, a nyelvben rejlő lehetőségek megmutatása mellett lehetett a rímkényszer is (*belejőzan – póztam*).

4.1.2. **Szinkópával** a költőtársak közül a legtöbb esetben Kovács András Ferenc él, mégpedig azokban a műveiben, amelyeket Parti Nagy Lajosnak ajánl, azaz a *Tág őszi kvintett* versciklus, illetve a *Hadd – el – KAF magyarab költeményeiből* című versciklus verseiben: *lelkemben égsz, világsz, miképp hő észlelet; kalászzal pörg múltidők elé; büszkén úgy tevékeny hogy forró Szahar’ban sürg a púptevéken; kisebb magyarabnak csak púpja – nincs tevje; jaj nem tudok ma vanni igaz szittyá ki mély száját magyarni igazittyá.*

Kovács András Ferenc *Egy röpke ötven* című művében a stílusutánezást valószínűleg a tisztelet kifejezése motiválhatta, valamint a költő köszöntése:

*halk lombnyögés alatt tán,
s ha föl kacag dizőzként,
dekoltázsban visz őszfényt,
de, mint nővér a vattán,
s filmgyári pír hecserlin,
szivárg nihilbe Berlin
(Egy röpke ötven, részlet)*

*

*mint hosszú muszka verszták,
közelg a puszta Herbsttag
(Egy röpke ötven, részlet)*

A *közelg* és *közeleg* alakok a nyelvújításkor jöttek létre elvonással a *közelget* formából (TESz.). A *közelg* alakot az értelmező szótár is felveszi mint választékos kifejezést (ÉrtSz). Kovács András Ferenc a *szivárog, közeleg* igéket E/3. személyű ragozott formáikban nem a megszokott módon használja, hanem a vers ritmikai tulajdonságainak megfelelően megrövidíti őket, a szavak belsejéből elhagy egy betűt.

4.1.3. A **hangrövidítés** nem jellemző a Parti Nagy Lajos-i stílust imitáló versekre, pedig a *Szódalovaglás* című kötetben ez az egyik leggyakoribb hangalakzattípus. Ennek ellenére a mester stílusában író, őt követő költők csak elvétve alkalmazzák ezt a detrakciós műveletet, például Tóth Krisztina szonettjében olvashatunk magánhangzó-rövidülést, amelyet valószínűleg a figyelemfelkeltés motiválhatott:

*remény nélkül néz körbe, fogja könnyedén
kabátját és megy, torkában a holddal,
nézi, mily tág e diaporáma,
koszoruér-gally, semmi ága
(Tóth Krisztina 13. szonett, részlet)*

4.2. Adjekciós alakzatok

Parti Nagy Lajos költészetében különbséget tettem az adjekciós alakzatok között aszerint, hogy a hozzátoldásos művelet által létrejött szó sajátos, egyedi jelentést is magában foglal-e, vagy pedig csak ejtésváltozat, illetve csak az írásképhez viszonyítva állapítható meg róla, hogy hangalakzat.

4.2.1. **Protézis**

A Parti Nagy-féle nyelvhasználathoz hasonló stílusban íródott költeményekben, a „nagy előd” nyelvi leleményeit felhasználó nyelvhasználatban szintén a költőtársak stílusutánzása mutatkozik meg:

*A zember elteng, el vagy ötven Éva,
Múltat növeszt, ahová beléréve*

(Jász Attila 2. szonett, részlet)

Jász Attila szonettjében lévő *zember* szó nem rejt sajátos, egyedi asszociációkat magában, csupán az írásképből mutatkozik meg hangalakzat volta azzal, hogy a hanyag, elnagyolt ejtismódot idézi fel előttünk a szó, melyet a kontextus is megerősít (*a zember elteng*). Parti Nagy Lajos adjekciós alakzatai közül a *zárvak* szóval mutat párhuzamosságot a *zember* forma.

4.2.2. **Epentézis**

Parti Nagy Lajos az epentézisen alapuló hangalakzatokat olyan értelemben újította meg, hogy „a szavak szemantikai összeférhetlenségéből” (Domonkosi 2001: 198), a jelentések összeadódásából hoz létre egy sokkal árnyaltabb jelentésű szót (pl. *szívhattyyúsom*). A Parti Nagy stílusát imitáló versekben is olvashatunk hasonló epentézisre nyelvi adatot, mely megújítja az adott szó jelentését: *bízz egyazon hangot hallat Duna Nilus mint a soárgarigó s rogyant krokogyilus; végsőket kohngat mint vészes falóra*. Vannak viszont olyan epentézisek is a költőtársak verseiben, amelyeknek a jelentése nem tér el az alapalak jelentésétől: *nagyobb magyarabnak száján is van zsebje; bezzeg egy a hangja Dunájnak meg Nilnek; buja nyelvedet tar szpícsünkbe ölti, s mulya ezerek ajkin csüngve költi*.

A szó jelentését megváltoztató epentézist hatásosan példázza a következő idézet:

*s leugrok egy nonstop áruházba.
„Vérsajtra, Édes, s Netscaféra vágyol?” –
egy hang kérdi a sötét lépcsőházba’.*
(Borbély Szilárd 4. szonett, részlet)

Borbély Szilárd a *Nescafé* szóalakba told be egy *t* betűt. Az így létrejövő *Netscafě* főnévbe a kávémarca megjelölésén kívül bevonódik az internetezés lehetősége is. Bár a *netcafě* angol szó magyar fordítása, az *internetkávészó* szó is összekapcsolja ezt a két fogalmat, mégis frappáns és figyelemfelkeltő hangalakzat jött azáltal létre, hogy Borbély Szilárd felfigyelt a *Nescafé*, illetve *netcafě* szavak hangalaki hasonlóságára,

és találóan olvasztotta egybe a két idegen szót. A figyelemfelkeltésben valószínűleg a *Netscafé* szóalakban lévő mássalhangzó-torlódásnak is szerepe van, mert megakasztja az olvasás menetét, a befogadót újraolvasásra készíti.

Hizsniai Zoltán azáltal, hogy a *veresre izzik* szószerkezetet kiegészíti egy *s* betűvel (*versesre izzik*), sokkalta összetettebbé tette a jelentéstulajdonítást, az értelmezésbe bevonta a verskészítés menetét is, ezáltal mintegy összekapcsolta a kovácsolás és versalkotás folyamatait:

*Az ütő töppedt, már halkán gyalul,
s a kamra-sutban ring lazán a lék,
versesre izzik, bárha langy alul
(Hizsniai Zoltán 10. szonett, részlet)*

4.2.3. A **hangzónyújtás** (ektázis) csakúgy, mint Parti Nagy Lajos költészetében, szintén gyakori jelenség a költőtársak műveiben. Az adjekción alapuló eljárásnak nagy szerepe van a versen belüli sajátos metanyelvi jelentésszerkezetek kialakításában, mert Parti Nagy hangalakzataihoz hasonlóan meghökkenést váltanak ki ezek a formák, hiszen a szövegértelmezés során az alkalmi asszociációkhoz eltérő konnotatív jelentéseket társíthat az olvasó. Az alábbi versrészlettel is igazolható ez az állítás:

*Nyelvtannon úrt repesztel,
Te pannon üdv, te Westel,
Kit partinagylajoslag
Hívna, ha légbe röppen
Ha szárnyad éppen ötven
(Kovács András Ferenc: Egy röpke ötven, részlet)*

Kovács András Ferenc ebben a versében tömören megfogalmazza, hogy hogyan jellemezheti Parti Nagy Lajos és a magyar grammatika közötti viszonyt: a *Nyelvtannon úrt repesztel* verssor különös asszociációkkal magában foglalja Parti Nagy Lajos nyelvhús-paradigmájának a legfőbb jellegzetességeit, mely szerint a konvenciókon alapuló grammatikát felül lehet írni, a nyelvet szabadon lehet

formálni, alakítani, a nyelvi töredékekből valamilyen egészen új jelentéses Egészet lehet összeállítani. A Kovács András Ferenc-től idézett verssor is magán viseli a költő előd stílusjegyét, mert a *nyelvtannon* szóalakban megkettőzte az *n* mássalhangzót. Az ektázison alapuló átalakítás célja lehetett a meghökkentés, a normától való szándékos elszakadás, illetve a minél tökéletesebb rím megalkotása (*nyelvtannon-pannon*).

A következő Kovács András Ferenc-től vett idézetben szintén a stílusutánczás megvalósulását vélhetjük felfedezni:

*Van őszi szóda, sanszonett s elégi,
Ha költ a lelkét öntve tintakéjbe,
Nem tátja száját sült, pikírt galámbra –
Kalászattal pörg múltidők elé, ki
Immár magával ötven, mint a kéve.
(Kovács András Ferenc: *Mesterszonett fonákja, ó, fejállás!* részlet)*

A szerző adjekciós módszerrel magánhangzónyújtást hajtott végre a *galamb* szó hangalakján, az így létrejövő *galámb* forma nyelvünkben nem ismert, viszont azért, hogy Kovács András Ferenc (Parti Nagy Lajos egyes hangalakzataihoz hasonlóan) egy közismert szólásra, jelen esetben a *Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön* szólásra alludál, így a befogadó részéről egyértelműen kikövetkeztethető, hogy hangzónyúlás következett be, és a *galamb* az eredeti forma. Az átalakítással a költő a hanyag ejtésmódot is jelezheti, illetve Parti Nagy Lajos irodalmiaskodó, felfelé stilizált nyelvhasználatát is imitálhatja.

Mizser Attila Parti Nagy Lajoshoz hasonlóan nagyon könnyedén és ötletesen bánik a szavakkal a *Mintakéve* című kiadványban megjelenő szonettjeiben. Szinte alig észrevehető változtatásokat hajtott végre a szó hangalakján, mégis több utat is megnyit a jelentéstulajdonításnak. A második idézetben a *piárria* szóalak szintén meglepő asszociációkat kelthet az olvasóban, mert a *piára* (italra) szó hangalakjában megkettőzte az *r* mássalhangzót, és ezzel az adjekciós művelettel megragadja az olvasó figyelmét. A kontextus ismeretében (*piszoárt csuklóból ügyelve piárria*) azonban még biztosak lehetünk abban, hogy a *piárria* szóalak az *alkoholra* forma szinonimájaként magyarázható. A hangzónyújtás funkciója ebben az esetben lehetett

csupán a figyelem megragadása, illetve a sorvégek mássalhangó-hosszúság szerinti összehangolása (*moccan, kiállta, piár-ra*):

*szemérme hull mókás matákban moccan
farknyi attakot mint sortűzt kiállta
piszoárt csuklóból ügyelve **piár-ra**
(Mizser Attila: 3 szonett, részlet)*

Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól a lehetséges értelmezéstől sem, amely szerint a *piár-ra* a *PR-ra* (public relations) betűszó kiejtését tükrözi. Mivel a PR jelentése közönségszolgálat, kapcsolatszervezés, arculatápolás, bizalomépítés, így a kontextus (*ügyelve piár-ra*) ezt a meglátást is igazolhatja.

4.3. Transzmutációs alakzatok

A hangátvetéses alakzat igen ritkán fordul elő a *Szódalovaglás* című kötetben, hasonlóan a költőtársak verseiben is csak elvétve találunk adatot transzmutációra. Varró Dániel *Szonett ősz tárgyban* című versében azonban (szövegértelmezésünktől függően) felfedezhetünk hangátvetéses alakzatot:

*Egy őszi tárgyú versben mennyi weörheny,
s hány **koszlott** kérem, elszabott nálátja!
Minek még, Mester, ötven évig örvendj.*

A *koszlott* szó jelentése 'foszlott, elnyűtt' (ÉKsz.), Varró Dániel utalhat ebben a versében Parti Nagy Lajos egyik kedvelt szavára, amely sok versében visszaköszön. Ugyanakkor mégis minden okunk megvan azt feltételezni, hogy Varró Dániel az adott kontextusban a *koszlott* formát nemcsak befejezett melléknévi igenévként, hanem főnévként is értelmezheti Kosztolányi Dezsőre utalva, hiszen a szövegkörnyezetben a *weörheny*, illetve az *elszabott* szavak is utalhatnak költőkre, név szerint Weöres Sándorra, valamint Szabó Lőrincire, illetve az előző versszakban Ady Endrére is van utalás. Ha ezt a feltételezést elfogadjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a *koszlott* alakban többféle hangalakzat együttes hatása figyelhető meg: $t > l$

transzmutációs hangcserét vehetünk észre, másrészt a *t* betű adjekcióval megkettőződött, harmadrészt detrakciós műveletet is végrehajtott az író, azaz az *-ány* végződést elhagyta. Varró Dániel stílusutánzása ebben az esetben nagyon jól tettenérhető, hiszen maga Parti Nagy Lajos is gyakran „rejtí el” szavakban neves írók, költők neveit (pl. *rilkebor, mallarné, rendezsőpályaudvar*), mint ahogyan Kosztolányi nevét is a *Szódalovaglás* kötetében megjelent versében is, egy detrakciós hangalakzatban:

*mintha a cukrász jobbán állnál
gyerekkorunk egy parkra néz
könny az idő és macskaméz
áll az ember az asztalánál
és cérnaszálfát kosztolál
alant a vakló ablakon túl
pár elmosódott őszi kontúr
s elgyújt az esti **kosztolány***

4.4. Immutációs alakzatok

A hangcserén alapuló hangalakzatok Parti Nagy Lajos költészetében az egyik leginkább alkalmazott nyelvi lelemények sajátos, egyedi kontaminációi mellett, így nem meglepő, hogy a stílusát imitáló versekben szintén gyakran felfedezhetők immutációs alakzatok: *folyik a kanszenzus hol csurran hol cseppen; nagy magyarosch víggazságok; jól félbehágva és keresztbe téve; s a nyelvcsapán hogy végül kéjjelszéledt; máz kopik satén napóra bőrén; téged zeng, cimborom, ha hála ráncigálja; egy rokonyság rég Egerben több török fejét beverten.*

A következő idézetben az immutációs alakzatot szövegkörnyezetében figyelhetjük meg:

*Szépesettségén némiképpen old tán,
ha – véli, bár ez, nem tudhatja, rév-e –
múltat növeszt, ahová beléréve.
(Hizsniai Zoltán 2. szonett, részlet)*

Hizsnyai Zoltán a *szétesettség* szón hajt végre immutációs műveletet, azaz kicserélte a *t* betűt *p*-re, ezáltal jött létre a *szépesettség* szó, mely nagyon különös hangalakzatnak mondható, hiszen jelentésében azt érzékelteti, hogy a szétesettségben, a káoszban, a zűrzavarban is van, ami szép lehet. A stílusutánpótlás jó példája ez a szó is, mivel Parti Nagy Lajos is megalkotta saját szavát a szépség és zűrzavar összekapcsolhatóságának az érzékeltetéséhez *Mesterszonett* című művében:

*Mondjuk na szép, ez igazán na szép
De mert a forma kényszer, lomha földi
Szonettbe fogja, mint ez alkalommal
Hogy mégse hulljon hulltán szanaszép
(Mesterszonett, részlet)*

Kovács András Ferenc a *porcelány* szót immutációs módszerrel hozta létre a *porcelán* 'égetett, finom kerámia' (ÉKsz.) szóból, az *n* betűt *ny*-nyel cserélte fel. (Ennek az átalakításnak külön érdekessége, hogy a szó az írásképehez viszonyítva adjekciós alakzatnak is tekinthető, ebben az esetben *y* betűvel egészítette ki a költő a szóvéget.) Az *n > ny* immutációs betűcsere célja valószínűleg az lehetett, hogy Kovács András Ferenc érzékeltesse a porcelán finomságát, lágyságát, azzal hogy a *porcelán* főnév képzetkörébe bevonta a lány, azaz a nőiesség képzetét. Bármelyik alakzatos formaként fogjuk fel, egyrészt elbizonytalanítja az értelmezést, másrészt utat nyit a többféle értelmezésnek.

*légy fürtös ajk gyimilcse porcelány
mézes borárnyék szél mező napóra
még illenek de juszt se jó kapóra
javítsa majd ki rilke paul celan
(Kovács András Ferenc Tág őszi kvintett, részlet)*

A következő idézetben Varró Dániel a „Parti Nagy Lajosos” írásmodort reprezentálva, a szavak által rejtett lehetőségekre rámutatva a *bocom* szóalakot immutációs módszerrel alapuló eljárással változtatta meg:

*akár felpöndörült bacon
a hold is lassudan pofát nyit
ne bögj ha mondom kis **bocom**
mindnyájan meghalunk parányit*
(Varró Dániel: *Változatok egy gyerekdalra –
Parti Nagy Lajosos változat, részlet*)

A betűcserével létrehozott különleges szó többféleképpen is értelmezhető: egyrészt a *bocom* forma kialakulhatott *i > o* hangcsere által a *bocim* szóból, másrészt *cs > c* hangcserével a *bocsom* szóból is magyarázható, harmadrészt a rossz kiejtést, a gyermeki beszédhibát is tükrözheti. A vers szemantikai összefüggései alapján az olvasó bármely elképzelése helytálló lehet.

Parti Nagy Lajos kedvelt eljárását imitálja a következő szonett-részlet:

*Jóskép e szép s haszontalan fakesztyű:
a **Fáma** hogy sír, mint szorul a fába.
Gyógyír a hírnév? Néha fülrepestő.*
(Balla Zsófia: *7. szonett, részlet*)

Balla Zsófia a jól ismert magyar szólásra alludál (*Sír/üvölt/ordít mint a fába szorult féreg*), és közös előismereteinkben bízva, a szólás eredeti formájához képest változtatja meg a *féreg* szó hangalakját. A szólás ismeretének azért van fontos szerepe, mert a befogadó annak függvényében értékelheti a *Fáma* szó hangalakzatnak, hogy ismeri a szólás eredeti formáját. A szövegértelmezés során így automatikusan bevonódik a *féreg* szó szemantikai mezeje is a jelentésképzésbe, máskülönben *Fáma* (a hír, szóbeszéd ókori római istennője) neve sem töltődne fel negatív konnotációval, márpedig vélhetően a szerzői cél jelen esetben a hírnév pozitívumának megkérdőjelezése volt, amelyet a szonett utolsó sora még inkább megerősít (*Gyógyír a hírnév? Néha fülrepestő*). A hangalakzatoknak ezt a típusát, amelyben a szerző egy ismert közmondásra, szólásra, állandósult szókapcsolatra, közhelyre alludál (melyről feltételezzük, hogy a befogadó számára is ismert), és az eredeti formához képest változtatja meg a szó hangalakját, nevezhetjük akár szemantikai hangalakzatnak is, hiszen az előismeretekben megbúvó információk mindig hatással lesznek a befogadó jelentéstulajdonítására a szövegértelmezés során.

4.5. Többféle művelet révén magyarázható hangalakzatok

A költőtársak műveiben nem olyan sokszor, mint Parti Nagy Lajos *Szódalovaglás* című kötetének verseiben, de szerepel olyan hangalakzat, amely többféle, a hangalakot módosító művelet által magyarázható, mint ahogyan Kovács András Ferenc *Sejk, de rutyutyu!* című versének egyik szava is:

Ethiópok szírek
Muzulmányok koptok
Ne féljeteK vagyunk
Kárpád *kebelében*
Kanásztáncot roptok

Az idézetben a *Kárpád* szóalak egyrészt tekinthető az *Árpád* névhez viszonyítva a szó elejét egy *k* betűvel bővítő hangalakzatnak, azaz protézisnek, másrészt viszont ha a *Kárpát* alapelak felől értelmezzük a szóalakot, akkor immutáción alapuló hangalakzatként is magyarázható a szó, azaz ebben az esetben a költő $t > d$ betűcserével élt.

A *Kárpád* szóalak rendkívül ötletes hangalakzat, hiszen a költő nagyon frappánsan egy szóalakban összeolvasztotta a *Kárpát* és az *Árpád* szavaknak a magyarság tudatában meglévő jelentéseit. A befogadó számára azért lehet bravúros ez a megoldás, mert tudjuk, hogy a hagyomány szerint Árpád fejedelem uralma alatt foglalta el a magyarság a Kárpát-medencét. Ennélfogva bármely jelentéslehetőséget is veszi figyelembe az olvasó a szövegértelmezés során, mindkettő helytálló lehet, hiszen a szövegkörnyezet mindkét értelmezést megtámogatja: Árpád kebelében, Kárpát kebelében.

5. Parti Nagy Lajos posztmodernségének értelmezése – stílussteremtése értékelése

Vitathatatlan, hogy Parti Nagy Lajos a magyar irodalmi posztmodernség egyik legmarkánsabb képviselője. Versesköteteiben a nyelvet, mint egy „nyelvi puzzle-

játék”-ot alakítja (Thomka 1993: 97), formabontó újításai a nyelv minden szintjén érvényesülnek, sajátos, összetéveszthetetlen hangulatú lírát teremtve.

Ahogy az elemzett idézetek, szövegrészek is mutatják, a különböző hangalakzatok különösen nagy szerepet töltenek be a Parti Nagy Lajos-i új, egyéni stílusnak a kialakításában, a hangokkal végzett műveletek során a szavakban a nyelvi elemeket kicseréli, felcseréli, a szavakat megrövidíti, vagy éppen kiegészíti. Parti Nagy Lajos legtöbbször betűcserével alkotja meg a *Szódalovaglás* kötet frappáns, eredeti hangalakzatait, többnyire olyan egyedi szavakat, amelyek korábban még nem szerepeltek nyelvhasználatunkban, nem rögzítik őket szótárak, illetve nem is más költőktől kölcsönözte őket.

Parti Nagy a *mintamondatok* hangalakzatainak és más nyelvi leleményeinek az összhangjából roppant különös atmoszférájú kötetet hozott létre, amelynek művei töredékességükből, hiányosságukból, az alkotóelemek szemantikai összeférhetlenségéből adódóan nehezen hozzáférhetők a befogadók számára.

Az olvasás során a versértelem megalkotásának csak a képzelet szab határt, ugyanis a hangalakzatokból és más nyelvi formákból kinövő alkalmi asszociációkból, különleges jelentéstartalmakból, fogalmak összeolvadásából egy olyan összetett, bonyolult, de ugyanakkor szabad és érzelemdús versvilág bontakozik ki, amelyben valamennyi olvasó érvényesíteni tudja elképzeléseit. Parti Nagy Lajos műveit ebből a nézőpontból érdemes tehát szemlélni, olykor saját szövegértelmezéseinket is újra felülbírálni. Az olvasók számára állandóan nyitott versvilág mindig tartogathat újabb értelmezéseket, szabad képzettársításokat, amelyek igazán értékessé és egyedülállóvá teszik Parti Nagy stílusát.

A kortárs magyar költők, írók egy része felismerte Parti Nagy Lajos stílusbeli eredetiségét, egyedi nyelvét, és a stílusimitáció eszközével élve átvett bizonyos stílusjegyeket a „mestertől”, és Parti Nagy Lajos hangalakzataihoz hasonló alakzatokat hozott létre. A költőtársak stílusutánczásában Parti Nagy Lajos sajátos stílussteremtésének az elismerése nyilvánul meg.

Forrás

- Hizsnyai Zoltán (szerk.) 2004. *Mintakéve. Két szonettkoszorú az ötvenéves Parti Nagy Lajos mesterszonettjére*. Pozsony, Kalligram.
- Parti Nagy Lajos 1990. *Szódalovaglás – mintamondatok nulla –*. Pécs, Jelenkor.
- Parti Nagy Lajos 1995. *Esti kréta*. Pécs, Jelenkor.

Felhasznált szakirodalom

- Angyalosi Gergely 2004. *Romtalanítás*. Budapest, Kijárat.
- Angyalosi Gergely 1991. Parti Nagy Lajos: Szódalovaglás. *Kritika*, 3. 42.
- Bárczi Géza – Ország László (főszerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára*. 1–7. köt. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Bazsányi Sándor 1996. Grammatika. (Parti Nagy Lajos: Esti kréta). *Alföld*, 9. 75–79.
- Benkő Loránd (főszerk.) 1967–1984. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- B. Lőrinczy Éva (szerk.) 1979–. *Új Magyar Tájszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Bodor Béla 2006. *Alakok*. Budapest, Parnasszus Könyvek.
- Borbély Szilárd 2003. *Kádáriában éltem én is!* Élet és Irodalom, 25. szám.
- Domonkosi Ágnes 2001. A nyelv átértékelődése a posztmodern költői stílusban. Parti Nagy Lajos: elrepullman. *Magyar Nyelv*, 192–200.
- Domonkosi Ágnes 2008. *Az alakzatok szöveg- és stílusformáló szerepe Parti Nagy Lajos költészetében*. In: Szathmári István (szerk.): *Az alakzatok világa* 20. Budapest, Tinta.
- Esterházy Péter 1982. *Ki szavatol a lady biztonságáért?* Budapest, Magvető.
- Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.) *Magyar értelmező kéziszótár*. 2003. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Keresztury Tibor 1991. *Félterpeszben. (Arcképek az újabb magyar irodalomból.)* Budapest, Magvető.

- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Mészáros Sándor 1990/5. Fragminták – belülről. Parti Nagy Lajos költészetéről. *Alföld*, 45–50.
- Németh Zoltán 2006. *Parti Nagy Lajos.* Pozsony, Kalligram.
- Pávai István 2005. A Cserebogár-nóta népköltészeti és népzenei vonatkozásai. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): *Folklór a magyar művelődéstörténetben. Folklór és irodalom.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 288–303.
- Szathmári István 1998. A nyelvi és stilisztikai normáról. In: Hajdú Mihály – Keszler Borbála (szerk.): *Emlékkönyv Abaffy Erzsébet 70. születésnapjára.* Budapest, ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, 180–182.
- Szikszainé Nagy Irma 2007. *Magyar stilisztika.* Budapest, Osiris.
- Thomka Beáta 1993. (Hang)(vételek). (PNL: Szódalovaglás) In: uő, *Áttetsző könyvtár.* Pécs, Jelenkor, 97–106.